

ZIEMIA OSTROWSKA I OKOLICE W PUBLIKACJACH

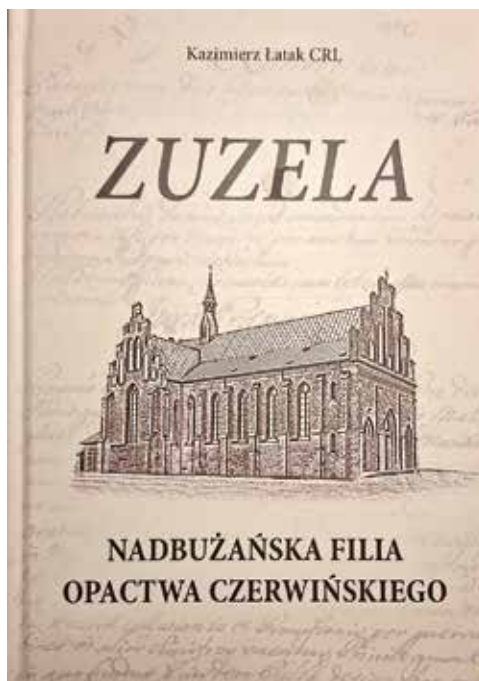
Rocznik Ostrowski 2025, nr 11, Ostrów Mazowiecka 2025, s. 325-328

www.ludziezpasja.org

Jerzy Bauer

Książka prof. Kazimierza Łatak CRL *Zuzela. Nadbużańska filia opactwa czerwińskiego* zwieńczeniem obchodów Wielkich Jubileuszy Zuzelskich¹

Rok 2023 był rokiem szczególnym dla parafii Przemienienia Pańskiego w Zuzeli, miejsca narodzin kard. Stefana Wyszyńskiego, Prymasa Tysiąclecia. To rok **kilku** jubileuszy: 575. rocznicy erygowania parafii Zuzela, 110. rocznicy konsekracji kościoła oraz 140. rocznicy urodzin Eugenii Godlewskiej, drugiej mamy błogosławionego Prymasa. Podczas sierpniowej uroczystości z udziałem bpa Janusza Stepnowskiego referat nt. *Parafia w Zuzeli w czasach staropolskich. Od legendy do rzeczywistości* wygłosił ks. prof. Kazimierz Łatak z Instytutu Historii UKSW. Po dwóch latach od tego wydarzenia, 13 września 2025 r., podczas piątej pielgrzymki do sanktuarium, odbyła się w Zuzeli promocja książki Księdza Profesora *Zuzela. Nadbużańska filia opactwa czerwińskiego*. To publikacja naukowa licząca 264 strony, recenzowana przez naukowców związanych z UKSW, dr Annę Głu-

Ryc. 1. Kazimierz Łatak CRL
Zuzela. Nadbużańska filia opactwa czerwińskiego

¹ Tytuł tekstu relacjonującego jubileuszowy obchód z sierpnia 2023 r. zamieszczonego na: https://www.narew.info/artykul/29083,wielkie-jubileusze-zuzelskie-video#google_vignette; dostęp 05.10.25 r.

siuk i ks. prof. Jana Pietrzykowskiego, który zaprezentował książkę na zakończenie Mszy św. sprawowanej przez wielu kapłanów pod przewodnictwem ks. bpa Tadeusza Bronakowskiego.

Autor książki jest historykiem, teologiem i archiwistą, kanonikiem regularnym laterańskim. Po ukończeniu studiów w Watykańskiej Szkole Archiwistyki i Paleografii pracował najpierw jako archiwista Archiwum Generalnego Zgromadzenia Kanoników Laterańskich w Rzymie, później jako dyrektor Archiwum Zgromadzenia w Krakowie. W 2012 r. otrzymał tytuł profesora, a jesienią tego roku objął stanowisko dziekana Wydziału Nauk Historycznych i Społecznych UKSW².

Książka, już poprzez swój tytuł, odwołuje się i zachęca do zainteresowania się opactwem w Czerwińsku nad Wisłą jako „matką” prepozytury w Zuzeli, czyli opactwem kanoników regularnych w Czerwińsku nad Wisłą. Na ziemiach polskich pierwsze wspólnoty kanoników laterańskich powstały w pierwszej połowie XII w. w Trzemesznie pod Gnieznem, na Ślęży pod Wrocławiem, przeniesiona na Wyspę Piaskową w samym Wrocławiu oraz Czerwińsku nad Wisłą. Później powstały ośrodki m.in. w Mstowie, Kaliszu, Oleśnie, Krakowie, Kłodawie, Żaganiu³. Tak więc ustanowienie w Zuzeli ośrodka filialnego przez Kanoników Regularnych Laterańskich z Czerwińska sytuuje dzieje obszarów nadbużańskich z rejonu Zuzeli wśród dziejów dość dobrze opisanych dla innych obszarów Polski, ale nie do końca rozpoznanych właśnie tu. *O ile dzieje parafii zuzelskiej po upadku Rzeczypospolitej w 1795 roku oraz kasacie prepozytury kanonickiej są stosunkowo dobrze znane, to w zupełnym niemal zapomnieniu pozostają jej dzieje w okresie, gdy była integralną częścią uposażenia opactwa czerwińskiego i jego prepozyturą filialną. [...] Tymczasem [...] w okresie średniowiecza Zuzela była ośrodkiem o niebagatelnym znaczeniu kulturotwórczym dla dzisiejszego pogranicza mazowiecko-podlaskiego⁴.*

Prepozytura zuzelska nie była jednostką autonomiczną, lecz integralną częścią struktur zarówno zakonu, który w Europie miał blisko trzy tysiące ośrodków kultury elitarnej, jak i opactwa czerwińskiego, które w dziejach Mazowsza odgrywało jedną z pierwszoplanowych ról kulturotwórczych i cywilizacyjnych a dzisiaj cieszy się statusem pomnika historii polskiej⁵.

Przytoczone tu cytaty z pierwszych stron książki stanowią przykład bardzo zwięzłego komentarza do ogólnopolskich, a w pewnym wymiarze również europejskich, procesów cywilizacyjnego wpływu Kościoła, a w tym przypadku również kanoników regularnych laterańskich, na dzieje ziem, które dzisiaj stanowią wschodnie rubieże powiatu ostrowskiego. Jak pisze Autor, *opis dziejów prepozytury zuzelskiej [...] nie jest naturalnie pełną monografią, [...] lecz jedynie szkicem, zarysem dziejów, wstępnym efektem podjętej kwerendy w ramach projektu badań nad*

² Informacje biograficzne za: [https://pl.wikipedia.org/wiki/Kazimierz_%C5%81atak_\(historyk\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Kazimierz_%C5%81atak_(historyk)); dostęp 05.10 2025 r.

³ K. Łatak CRL *Zuzela. Nadbużańska filia opactwa czerwińskiego*. Łomża 2025.

⁴ Jak wyżej, ss. 20-21.

⁵ J. w., s. 24.

*dziejami i kulturą kanonikatu regularnego w Polsce w czasach przedrozbiorowych*⁶.

W ramach tego zarysu przytaczane są na przestrzeni wieków rozliczne szczegóły pozwalające czytelnikowi, a w szczególności czytelnikowi wyczulonemu na dzieje lokalne, śledzić związki historii lokalnej z dziejami Polski i Kościoła. A te są oczywiste: [...] *zakon i opactwo stanowiły dla ośrodka zuzelskiego szansę kulturową i cywilizacyjną. Niosły bowiem ze sobą impulsy oraz wzorce kultury wysokiej zarówno w zakresie teorii jak i praktyki, a zatem sposobów zarządzania, gospodarowania, przetwórstwa i budowania, ale też pragmatyki duszpasterskiej, sztuki sakralnej, nauki i nauczania, opieki społecznej, relacji z otoczeniem. Dzięki więzi z zakonem i opactwem do klasztoru w Zuzeli, mimo jego peryferyjnego położenia, docierali kanonicy z innych klasztorów i kongregacji, polskich i obcych [...]. Wymiana doświadczeń przy tej okazji pozwalała konwentowi zuzelskiemu postrzegać swoją misję w szerszej perspektywie [...]. Więź z opactwem nadawała prestiżu i stymulowała, ale też gwarantowała pomoc materialną, co w przypadkach kryzysowych miało fundamentalne znaczenie. Dzięki subwencjom opactwa na przykład prepozyt Jan Franciszek Tarnowski mógł wznieść nowy zespół budowli – kościół, klasztor, szkołę oraz hospicjum dla ubogich – po spaleniu wcześniejszego przez Szwedów w maju 1657 roku*⁷.

Książka prof. Łataka, przywołując m.in. wyniki badań archeologicznych, stawia ważną tezę: [...] *na obszarze obejmującym dzisiaj miejscowości Zuzela-Kałęczyn-Zakrzewo istniały zrazu siedliska, które powstawały i zanikały, ale osada trwała kształtowała się nie wcześniej niż na przełomie X i XI wieku i rozwijała się do trzeciej ćwierci XIII wieku, stanowiąc ważny punkt administracji państwowo-kościelnej między Brokiem, Święckiem i Zaszkiem*⁸. Można więc z satysfakcją stwierdzić, że przybyła nam kolejna lektura obowiązkowa dla regionalistów pogranicza mazowiecko-podlaskiego, nauczycieli historii oraz wszystkich, którzy chcieliby uzupełnić swoją wiedzę humanistyczną.

Inicjatorem powstania książki był proboszcz parafii Zuzela ks. kan. Jerzy Krysztopa, któremu bp łomżyński Janusz Stepnowski w słowie wstępnym dziękuje za *inicjatywę i towarzyszenie księdzu Profesorowi w prowadzeniu studium oraz sfinansowanie publikacji*.

⁶ J. w., s. 24.

⁷ J. w., ss. 30-31.

⁸ J. w., s. 56.

